

KIBRIS'TA ALEVİLİK VE BEKTAŞİLİK KÜLTÜRÜ: ÂŞIK KENZÎ'NİN ŞİİRLERİ ÖZELİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Mustafa YENİASIR*

Burak GÖKBULUT**

Ahmet GÜNEYLİ***

Öz: Kaynaklarda yaşamı ile ilgili pek fazla bilgi bulunmayan Âşık Kenzî, 1795 yılında Kıbrıs'ta doğmuş oradan Edirne'ye geçmiş ve 1840 yılında hayatını kaybetmiştir. Kenzî'nin Edirne'de uzun süre ikamet etmediği, buradan ayrılarak Türk-Yunan savaşlarına katıldığı ve gözlemlerinden hareketle Mesolongi ile Atina çarpışmalarını anlatan üç destan yazdığı görülmektedir. Yaşamıyla alakalı bilgileri eserlerinden edindiğimiz Kenzî'nin yaklaşık 12-13 yaşlarında Kıbrıs'tan ayrıldığı ve eserlerinin çoğunu Anadolu ile Rumeli'de verdiği anlaşılmaktadır. Bektaşî tekkelerinde yetiştiği bilinen şair, batı ve güney Anadolu'nun bazı yerlerini dolaştıktan sonra Edirne'ye yerleşmiştir. Eserlerini tespit ederek Latin harflerine aktaran Kıbrıslı Türk araştırmacı Harid Fedai sayesinde tanıdığımız şair, şiirlerinde çoğunlukla aruzu, aruzlu halk şiiri biçimlerini kullanmış ve farklı konularda şiirler kaleme almıştır. Kıbrıs Türk Edebiyatı içerisinde daha çok destanları ile bilinen Kenzî'nin çağdaşlarına göre oldukça zengin bir söz dağarcığı vardır. Kenzî, şiirlerinde özellikle Farsça tamlamaları tercih etmiş, bununla birlikte Arapça sözcüklere de yer vererek eserlerinde genel olarak ağır, süslü ve sanatlı bir dil kullanmıştır. Âşık Kenzî, divanı içerisinde bulunan birçok şiirde Alevi-Bektaşî kültürüne ilişkin çok sayıda unsura yer vermiştir. Âşık Kenzî şiirlerinde Hacı Bektaş Veli'nin kerametlerine atıfta bulunurken, Kaygusuz Abdal'ın da Kızıldeniz gibi olduğunu ve bütün dünyayı kucakladığını ifade etmiştir. Bektaşîliğin temelinde bulunan insan sevgisini şiirlerine yansıtan şair, insanlara şefkat ve merhamet gibi birtakım evrensel değerleri de öğretmeye çalışmıştır. Kaleme aldığı şiirlerinde Bülbül Dede, Tüysüz Baba ve Elhac Mehmed gibi üç büyük Bektaşî babasının ismine de yer veren şairin, Alevi-Bektaşî kültürü içerisinde önemli bir yeri olduğunu söylemek mümkündür. Makalenin sonunda Âşık Kenzî'nin, Edirne kitaplığında 2203 numarada tek bir nüsha halinde bulunan divanından örnekler de verilmiştir.

* Prof. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü, Lefkoşa/KKTC, e-posta: mustafa.yeniasir@neu.edu.tr , ORCID: 0000-0002-9196-1805

** Prof. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü, Lefkoşa/KKTC, e-posta: burak.gokbulut@neu.edu.tr , ORCID: 0000-0003-3968-9207

*** Prof. Dr., Lefke Avrupa Üniversitesi, Dr. Fazıl Küçük Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü, Lefke/KKTC aguneyli@eul.edu.tr , ORCID: 0000-0002-2168-1795

Anahtar Sözcükler: Kıbrıs, İslâm, Alevi-Bektaşî Kültürü, Halk Şairi, Âşık Kenzî.

Alevism and Bektashism Culture in Cyprus: An Analysis in the Context of Poems of the Poet Kenzî

Abstract: *Kenzî, who does not have much information about her life in the sources, was born in Cyprus in 1795, moved to Edirne, and died in 1840. Kenzî did not live long in Edirne, fought in the Turkish-Greek Wars, and wrote three epics narrating Mesolongi and Athens battles. Kenzî did not live long in Edirne, fought in the Turkish-Greek Wars, and wrote three epics narrating Mesolongi and Athens battles. The Cyprus Epic, which is another significant work of the poet, narrates the rebellions that broke out in Cyprus in 1833. It is understood from his works that the poet, about whose life we learn from his works, left Cyprus when he was about 12-13 years old and wrote most of his works in Anatolia and Rumelia. The poet, who is known to have been raised in Bektashi convents, settled in Edirne after he wandered some regions of west and south Anatolia. The poet, whom we get to know thanks to the efforts of the Cypriot researcher Harid Fedai, who found his works and transcribed them in Latin letters, mostly used aruz prosody and folk poetry forms with "Aruz" prosody and authored poems on various subjects. The poet Kenzî, who is mainly known for his epics in Cyprus Turkish Literature, has quite a rich vocabulary compared to his contemporaries. Kenzî preferred to use, especially Persian phrases, and by including Arabic words, he usually used a heavy and ornamental language in his works. Kenzî also included many elements belonging to the Alevi-Bektashi culture in his poems among his collected poems. While referring to the miracles of Hacı Bektashi Veli in his poems, the poet Kenzî expressed that Kaygusuz Abdal was like the Red Sea and embraced the whole world. The poet, who reflected the deep love of humans, which forms the basis of Sufism, in his poems, aimed to teach certain universal values such as compassion and mercy. It is possible to claim that the poet, who also included three great Bektashi fathers, Bulbul Dede, Tuysuz Baba, and Elhac Mehemed in his poems, occupies a significant place in Alevi-Bektashi culture. At the end of the article, examples of Kenzî's canon (diwan), which is in a single copy in the Edirne library numbered 2203, are also given.*

Keywords: *Cyprus, Islam, Alevi-Bektashi Culture Poet, Folk poetry, Âşık Kenzî.*

Giriş

19. yüzyılda yaşayan (d. Kıbrıs, Hicri 1210-Miladi 1795 / ö. Edirne, Hicri 1255-Miladi 1839) Kıbrıslı şair Âşık Kenzî'nin yaşamı ve kimliği hakkında fazla bilgi yoktur; bu nedenle yalnızca kendi şiirlerinden öğrenilen bilgiler temelinde açıklamalar

yapılmaktadır (Özmen, 1998, s.151). Âşık Kenzî hakkında bilinenler; Mehmet Halit Bayrı, Saadettin Nüzhet Ergun, Ahmet Badi ve Harid Fedai tarafından verilen bilgilere dayanmaktadır. Bunlar arasında Harid Fedai, Âşık Kenzî'yle ilgili en çok araştırma yapan ve kapsamlı bilgi veren Kıbrıslı Türk araştırmacıdır (Mengi, 1999, s.151). Asıl adı Kasım olan Kıbrıslı şair Kenzî, 10-12 yaşlarında doğduğu yer Kıbrıs'tan ayrılarak Anadolu'ya göç etmiştir. Kenzî, Osmanlı topraklarında pek çok yeri dolaştıktan sonra evlenip Edirne'ye yerleşmiş ve hayatını saz şairliği yaparak kazanmıştır (Kabataş vd., 2007, s.134; Eren, 2013, s. 40).

Bektaşî terbiyesiyle yetişen Kenzî'nin ünü kısa sürede bütün Trakya'ya yayılmıştır. Anadolu'nun farklı yerlerini gezen şair, bir süre Antalya'da bulunmuş ve uzun zaman da Dimetoka'da Seyyid Ali Sultan dergâhında kalmıştır. Seyyid Ali Sultan, "Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde Rumeli'nin Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli roller üstlenmiş bir gazi-derviş"tir (Şahin, 2010, s.17). XV. yüzyılın başlarında yaşadığı düşünülen Seyyid Ali Sultan aynı zamanda Rumeli'deki ilk Osmanlı fetihlerine katılmış ve Seyyid Rüstem Gazi adlı bir alperenle birlikte Edirne ve Dimetoka dolaylarını fethetmiştir. Bununla birlikte Bektaşî meydanında yer alan ve on iki posttan biri olan aşçı postu da kendisine aittir (Özkırmı, 1990, s.125). Kenzî'nin şiiirlerinde yer alan ve üç büyük Bektaşî babasından biri olan Tüysüz Baba (Derviş Mehemed) da Seyyid Ali Sultan'ın (Kızıl Deli) müritlerinden biridir (Fedai, 2006, s.30). Tüysüz Baba yanında diğer iki önemli isim olan Elhac Mehemed (Buzcu-zâde) ve Bülbül Dede'nin de Kenzî'nin şiiirlerinde geçtiği görülmektedir. Elhac Mehemed Edirne'deki Câmî-i Atîk'in imamıdır (Fedai, 2006, s.30). Hacı Bayram Veli'nin de Câmî-i Atîk'te ibadet edip vaazlar vermesi bu camiye ayrı bir önem atfedilmesini sağlamıştır (Karakuş, 2018, s.85). Bülbül Dede ile ilgili elimizde kısıtlı bilgiler olsa da Coşkun'un çalışmasında yaptığı görüşmelerde onunla ilgili verilere de ulaşılmıştır (2022, s.244). Çalışmadaki kaynak kişi, büyük dedesinin Bülbül Dede olarak anıldığını ve Kesikbaş ocağına bağlı bulunduğunu ifade ederek, Tokat bölgesinde bilinen bir kişi olduğunun altını çizmiştir.

Âşık Kenzî'nin şiiirlerinde hem tarikatın güzellikleri, incelikleri hem de Hacı Bektaş Veli'ye ve diğer tarikat ulularına duyulan sıcak, içten sevgi ve bağlılık açıkça görülmektedir (Özmen, 1998, s.151). Kenzî'nin orduya katılarak Rumeli'nin çoğu yerlerini gezip görme fırsatı bulduğunu ve bazı kentleri de kendi olanaklarıyla dolaştığını yine şiiirlerinden hareketle söylemek mümkündür. Nereye gitmişse orada şahit olduğu olayları dile getirmiş ve bir vesileyle önemli yer, bina ve kişi adlarına da şiiirlerinde yer vermiştir (Fedai, 2006, s.29). Yaşın, Kenzî'nin yaşamında iz bırakan yerlerin İstanbul, Antalya, Atina, Üsküp, Tiran, Edirne, İskenderiye ve Lefkoşa olduğunu belirtmektedir. Âşık Kenzî bu şehirlerdeki savaşlara, ayaklanmalara, toplumsal olaylara tanıklık ederek bunları destan ve kasidelerinde işlemiştir (2005, s.514).

Çobanoğlu, Kenzî'nin ününün Anadolu dışında Mısır ve Balkanlara kadar yayıldığından söz etmektedir (2009, s.59). Fedai, Kenzî'nin askerliğini Mağrip'te yaptığını, Kıbrıs'tan Mağrip'e dönerken bindiği geminin fırtınaya tutulup Mısır'a sığınması nedeniyle Mısır'ı yakından tanıdığını ortaya koymuştur (2006, s.29). Yaşın ise, Kenzî'nin bir zamanlar Osmanlı toprağı olan Kuzey Afrika ülkelerini dolaştığını ifade etmiştir (2005, s.514).

Âşık Kenzî'nin öncelikle bir halk şairi hatta Kıbrıs'ta bilinen tek halk şairi olduğu ifade edilmektedir (Kabataş vd., 2007, s.134). Ancak Kenzî'nin şiiirleri incelendiğinde onun divan şiiiri bilgisi ve yeteneğı hemen hissedilmektedir. Şairin divan şiiirinin

kurallarına, aruza, Farsça ve Arapçaya önem verdiği açıkça görülmektedir (Yaşın, 2005, s.514). Kenzî kendini kalem şuarasından biri olarak görmekte ve bu yönüyle övünmektedir. Ayrıca ünlü divan ve Fars şairleri kadar güçlü olduğunu iddia etmekte ve yalnızca saz çalarak şairlik yapmanın yeterli olmadığını belirtmektedir (Mengi, 1999, s.155). Yaşın, Kenzî'nin kendini ulema arasında gösterme hevesi taşısına da eğitimsiz bir halk ozanı olmasından dolayı sık aruz ve yazım yanlışlarına düştüğünü ortaya koymuştur (2005, s.514). Mengi de Kenzî'nin zaman zaman divan şiirinde zorlandığını, aruzu kullanmakta güçlük çektiğini, ölçü zorunluluğuyla doldurma sözlerden oluşan dize ve beyitler yazdığını ve aruz hataları yaptığını belirtmektedir (1999, s.161).

Onuş, halk ve divan şairi olmanın ötesinde Âşık Kenzî'nin, tasavvuf geleneği içinde değerlendirilebilecek şiirleriyle (tekke şairi olarak) tanındığını belirtmektedir (2015, s.82). Benzer biçimde Mengi de Kenzî'nin halk ve divan şairi kimliğiyle birlikte tekke şiiri bilgisi ile yeteneğini ortaya koyan önemli bir kalem şairi olduğunu ifade etmiştir (1999, s.155). Özetle belirtmek gerekirse Kenzî, 19. yüzyılın ilk yarısında sanatını icra etmiş, renkli, pervasız ve çok yönlü edebî kişiliği olan önemli bir Kıbrıs Türk edebiyatı şairidir.

Kenzî doğduğu yer olan Kıbrıs'tan ayrı kalışının hüznünü, toprağından uzakta, gurbette yaşamanın çilesini şiirlerinde dile getirmiştir. O, sıla hasretiyle birlikte çektiği sıkıntıların, kendini nasıl yorup üzdüğünü şiirlerinde anlatmıştır. Çok genç yaşta (15 yaşında) oğlu Sülal'i (veya Sülali) kaybetmiş olmanın acısını da şiirlerine yansıtmıştır. Yaşadığı çileli hayatın sonucunda Kenzî, genç yaşta, kırk beş yaşında yaşama veda etmiştir (Mengi, 1999, s.154-155).

Kıbrıslı Âşık Kenzî'nin yaşam öyküsü anlatılırken Alevilik ve Bektaşilik kültüründen etkilendiği ve bu kültürün Kıbrıs'taki ilk temsilcisi olduğundan söz edilmektedir. Sözü edilen bu durum, Kenzî'nin ayırt edici özelliği olarak ele alınıp vurgulanmaktadır. Buna karşın Kenzî'nin şiirlerinde Alevilik ve Bektaşilik kültürüne ilişkin herhangi bir değerlendirmenin yapılmadığı ve çalışmanın bu nedenle gerekli olduğu düşünülmektedir. Âşık Kenzî'nin şiirlerinde Alevilik ve Bektaşilik kültürüne ilişkin hangi konulara yer verdiği ve bu konuları nasıl ele aldığını betimlemenin alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca edebî yapıtlarda insan yaşamına ve inancına ilişkin somut bulgulara ulaşmak ve halk edebiyatının toplumsal yönünü Âşık Kenzî, Kıbrıs ve Alevilik-Bektaşilik kültürü özelinde değerlendirmek araştırmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Özetle belirtmek gerekirse bu çalışmada amaç, Kıbrıs'ta Alevilik ve Bektaşilik kültürünün ilk izlerini taşıyan Âşık Kenzî'nin şiirlerini incelemektir. Âşık Kenzî'nin şiirleri alanyazında önceki çalışmalarda (Batislam, 2018; Özarslan, 2008) ele alınmış ancak daha çok edebî bir temelde değerlendirilmiştir. Örneğin en güncel kaynaklardan biri olan Batislam'ın (2018) çalışmasında Âşık Kenzî'nin şiirleri arasında örneği bulunan elifnâmeler yapı ve içerik açısından incelenmiştir. Benzer şekilde Özarslan da Âşık Kenzî'nin şiir sanatını tür ve biçim açısından değerlendirilmiştir (2008). Öte yandan Kıbrıs'ta Alevilik-Bektaşilik kültürüne ilişkin kimi çalışmalar ise edebî bağlamdan uzak bir anlayışla tarihî, kültürel ve politik açılardan ele alınmıştır (Beratlı, 2008; Dayıoğlu, 2012; Hatay, 2006). Bu çalışmanın öncekilerden farkı ise edebiyat ile kültür ilişkisini birlikte ele alarak Kıbrıs'ta Alevilik-Bektaşilik kültürüne ışık tutmaktır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemi uygulanmış ve verileri toplamak amacıyla doküman analizi kullanılmıştır. "Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır" (Yıldırım & Şimşek, 2003).

Çalışmanın evrenini Âşık Kenzî'ye ait defter oluşturmaktadır. Bu defteri Harid Fedai Edirne kitaplığında 2203 numarada tek bir nüsha halinde bulmuş, ancak defter Fedai tarafından Latin harflerine aktarılırken 3 cilt halinde basılmıştır. “Divân-ı Kenzî-i Kıbrısî, aslında şaire ait mürettep bir divan değildir. İçinde Mahzûnî, Cunûnî, Mihnetî, Niyazî, Hakkı ve Rasîh gibi başka şairlerin de şiirleri vardır” (Fedai, 1989, s.15). Eser orijinalinde tek ciltlik bir defter şekline yazılmıştır. Çalışmada Harid Fedai'nin ciltler halinde yayınladığı ve Kenzî'ye ait şiirlerden oluşan üç kitap kullanılmıştır.

Çalışmanın verileri her üç eserden hareketle ortaya konmuştur. Araştırmada “betimsel analiz” yoluyla söz konusu eserlerin içerisinde yer alan Alevi-Bektaşî kültürüne ilişkin unsurlar tespit edilip yorumlanmıştır.

1. Kuramsal Çerçeve

1.1. Kıbrıslı Âşık Kenzî'nin Şiir Sanatı

Kıbrıs Türk halk edebiyatı içinde âşık tarzı Türk halk şiiri, yaygın bir şekilde işlenmemiştir (Kabataş vd., 2007, s.127). Resmî kabul gören ve yazılı kaynaklara da geçirilen yegâne Kıbrıslı Türk halk şairi Kenzî olduğundan, araştırmacılar ona biraz da abartıyla yer vermektedirler (Yaşın, 2005, s.514). Bundan dolayıdır ki Kıbrıs Türk âşık edebiyatı, Âşık Kenzî'nin şiirleri kapsamında değerlendirilmektedir (Mengi, 1999, 159). Divan ve tasavvuf şairi olmasına karşın Kenzî'nin halk şairliği (ya da meydan şairi) yönünün öne çıkma nedenlerini; şiirlerinde halkın söyleyişi ile deyimlerini kullanması, kırsal yöre insanının doğaya dönük hayal dünyasından yararlanması, mecazî anlatım yerine yalın anlatımı tercih etmesi, soyuttan çok somuta yer vermesi ve anlatım tekniğinde hayalden çok gerçeğin yer aldığı benzetmeleri kullanması gibi özellikleriyle açıklamaktadır.

Yorgancıoğlu, Âşık Kenzî'nin iki dilli (Türkçe ve Arapça) bir halk ozanı olduğunu ve özellikle çok dilli, çok kültürlü dinleyicilere hitap edebilmek için şiirlerinde bu iki dili kullandığını ortaya koymuştur (2009, s.63). Mengi de Arapça-Farsça ve terkipli bir dil kullanan Kenzî'nin, divan şiiri kelime kadrosunu bildiğini ve ustalıkla kullandığını belirtmiştir (1999, s.159).

Âşık Kenzî, beyit nazım birimini, gazel nazım şeklini, aruz ölçüsünü ve kısmen divan şiir dilini kullanarak eser yazmıştır. Halk şairlerinin kullandıkları aruzlu yazılan divan, semai, kalender ve selis gibi nazım şekillerini kullanmıştır. Şiirlerinde kullandığı kafiyelerin çoğu rediflidir ve cümle bağlamında uzun redifler kullandığı gibi tek kelimelik redifler de kullanmıştır (Mengi, 1999, s.157-158).

Âşık Kenzî, özellikle destanları ile bilinen bir şairdir ve çağdaşlarına göre oldukça zengin bir söz dağarcığı vardır. Şairin Atina Destanı I-II, Mesalong Destanı, Sergüzeşt Destanı, Kıbrıs Destanı adlarını taşıyan destanları vardır (Kabataş vd., 2007, s.134). Kenzî, 1817'de doğduğu yere yani Kıbrıs'a geri gelerek burada gördüklerini ve geri dönerken gemide uğradığı fırtınayı Macerayı Sergüzeşt destanında anlatmıştır (Eren, 2013, s.40). Yine Kenzî'nin 40 dörtlükten oluşan Dâsitân-ı Kıbrıs adlı destanı, Kıbrıs Türk edebiyatında 1830'lu yıllardan sonra yazılan ilk manzum destanlardan biridir (Üngüder, 2016, s.249). Onuş, Dâsitân-ı Kıbrıs'ın toplumbilimcilere ve tarihçilere kaynak olup o zamanın olaylarına varmada belgesel nitelikte bir yapıt olarak değerlendirilebileceğini ortaya koymuş, sözü edilen eserin çetecilerin ve kabadayılardan isyanının kahramanca bastırılmasını anlattığını belirtmiştir (2015, s.83). Ökten, Dâsitân-ı Kıbrıs'ta Kıbrıs'ın Akdeniz'de bulunan dört adadan biri olduğunu ve bu adalardan ikisinin gayrimüslimlere ait olmasından üzüntü duyulduğunu ortaya koymuştur (2014, s.8). Kıbrıslı Âşık Kenzî'nin destanları üç başlık altında gruplandırılmaktadır. Bunlar, “savaş konulu destanlar”, “övgü nitelikli destanlar” ve

“kişisel-toplumsal taşlama nitelikli destanlar”dır. Kabataş vd., Kenzî'nin destanlarının sanatsal değerleri yanında yazıldıkları dönemin tarihine ışık tutmaları bakımından ayrı bir değer taşıdığını belirtmişlerdir (2007, s.134). Artun, Âşık Kenzî'nin destanlarında; genellikle bir olayın anlatıldığını, hikâye etme temeline dayalı bir anlatımın tercih edildiğini ancak işlenen konuya göre anlatım biçiminin değişebildiğini, kullanılan dilin yer yer konuşma dilinden uzaklaştığını ve olayların kişiler üzerine kurulmadığını ortaya koymuştur (2002). Ayrıca, destanların giriş bölümüyle başladığını, olaya hazırlık cümleleriyle hikâyeye geçildiğini ve olayların aktarılmasında karşılıklı söyleşmeye dayalı bir anlatım olduğunu belirtmiştir. Olayın anlatımından sonraki bölümde ise Âşık Kenzî'nin, doğrudan anlatımla olayı yorumladığını ve öğütler verdiğini ifade etmiştir.

Kıbrıs'ta 1800'lü yıllardan itibaren başlayan ve gazetecilik hayatıyla gelişen şiir türünde özellikle hiciv-taşlama örnekleriyle karşılaşmaktadır. Bu bağlamda akla gelen ilk isimlerden birinin Kıbrıslı Âşık Kenzî olduğu belirtilmektedir (Üngüder, 2016, s.248). Âşık Kenzî'nin şiirlerinde bazı şairlerin adlarına yer verildiği görülmektedir. Bu şairler; Handî, Nâdi, Sâfi ve Kör Yuvan'dır. Kenzî'nin, Nâdi, Sâfi ve Kör Yuvan'ı rakip olarak gördüğü ve her fırsatta şiirleri aracılığıyla eleştirdiği görülmektedir (Fedai, 2006, s.33).

Kenzî, Osmanlı yöneticilerine sadece fiili hizmet vererek değil, methiye niteliğinde destan ve tarihler yazarak da sadakat göstermiştir. Bu anlamda halktan çok Osmanlı Devleti'ne bağlılık ifade eden şiirlerinin, biçimi ile içeriği örtüşmektedir. Aşkta ya da doğrudan doğruya kendi kişisel yaşantı ve duygularından söz ettiği şiirlerinde şairin daha etkileyici olduğunu söylemek mümkündür.

Âşık Kenzî, kasideler, tarihler, destanlar, gazeller ve türkülerden oluşan divanını tamamlayamadan ölür (Yaşın, 2005, s.514). Geride bir divan dolduracak kadar şiir bırakan Kenzî'nin eserleri, Kıbrıslı Türk araştırmacı Harid Fedai tarafından düzenlenerek üç kitap halinde yayımlanmıştır (Eren, 2013, s. 40).¹

2. Kıbrıs'ta Alevilik ve Bektaşilik

Osmanlı İmparatorluğunun 1571'de Kıbrıs adasını fethinden sonra adaya iskân edilen halk arasında çeşitli sosyal gruplardan ve mesleklerden insanlar bulunmaktaydı. Bu sosyal gruplar arasında “Alevi toplumu” da yer almaktaydı. Araştırmalara göre Alevi-Bektaşî toplumunun adaya gelişi fetihle birlikte başlamış ve zamanla söz konusu insanlar adanın çeşitli bölgelerine dağılmıştır. Nazım Beratlı, Osmanlı'nın adayı fethinden sonra buraya sürgün edilen halktan söz eder ve özellikle Aleviler, meslek sahibi Ahiler, Yörük-Türkmenler, Osmanlı memurlarının adaya gönderildiğini belirtir (2008, s.19,21,25,29). Beratlı aynı eserde Lefkoşa Ahileri, Osmanlı memurları, Lefkoşa gazileri ve abdallarına yer vererek, o dönemde icra edilen mesleklere değinir ve Lefkoşa'da yer alan dede ve baba tanımlamalı türbelerin isimlerinin (Kara Baba, Kurt Baba, Kaçkaç Dede, Edhem Dede, Yitik Dede) Alevi-Bektaşî kültürüyle alakalı olduğunu altını çizer (2008, s.21,23,25). Ali Dayıoğlu da benzer bir yaklaşımla Alevilerin, Osmanlı İmparatorluğunun Kıbrıs'ı fetih harekâtına girdiği 1570'ten itibaren adaya gelmeye başladıklarını belirtmiştir (Dayıoğlu, 2012, s.57). Mete Hatay ise Kıbrıs'ın fethinin ardından adada kurulan Mevlevî tekkesiyle birlikte çeşitli tarikat ve dergâhların da faaliyete geçtiğini ifade etmiştir. Adanın fethinden sonra Bektaşî, Mevlevî, Nakşibendi, Kadiri, Rufai, Melami ve Halveti tarikatlarının Kıbrıs'ta faaliyetlerde bulunmaya başladığını ifade eden yazar, Bektaşîlerin Kıbrıs'taki faaliyetlerinin, adada konuşlandırılan bin kişilik yeniçeri garnizonu ile birlikte başladığını tahmin etmektedir (Hatay, 2006, s.64).

¹ Bkz. Kaynakça: Fedai, Harid. Kıbrıslı Âşık Kenzî Divanı 1. Cilt, 2. Cilt ve 3. Cilt.

Osmanlı Devleti'nin adayı fethinden sonra özellikle Kıbrıs'a yerleşen yeniçerilerle birlikte burada Alevi-Bektaşî kültürü de yayılmaya başlamış, daha sonra nüfusu çoğaltmak için gönderilen insanlarımızın birçoğu da Yörük ve Alevi olmuştur (Beratlı, 2000; Erdengiz, 2001). Kıbrıs'ta var olan "Dede ve Baba" dergâhları da aslında bu söylenenleri doğrular niteliktedir (Kalafat, 2013; Maden, 2015).

"Alevilik-Bektaşîlik tarihî süreçte yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen günümüze kadar Kıbrıs adasında varlığını sürdürmüştür" (Maden, 2015, s.106). Günümüzde genel anlamda Kıbrıs Türklerinin aile yapılarının, yaşam tarzlarının, dinî yaşayışlarının; kısmen Alevi kültürüyle benzerlikler taşıdığı görülmektedir. Nazım Beratlı'nın "Kıbrıslı Türklerin Tarihi" isimli kitabında da belirttiği üzere, Kıbrıs ağzında yaşayan birçok kelime Pir Sultan Abdal'ın dilinde de bulunmakta ayrıca Alevi yiyecek-içecek kültürüyle Kıbrıs mutfağı arasında da benzerlikler göze çarpmaktadır. Bununla birlikte söz konusu eserde Kıbrıs Türkleri ile Anadolu'daki Yörüklerin geçmişleri açısından birbirlerine benzedikleri, Kıbrıs Türkleri arasında, Ali, Hasan ve Hüseyin isimlerinin çok fazla bulunduğu ve bütün bu benzerliklerin temelinde de günümüzde unutulmuş olsa bile Alevi-Bektaşî değerlerinin olduğu söylenmektedir (Beratlı, 1993, s.226-227).

3. Âşık Kenzî'nin Şiirlerinde Alevilik-Bektaşîlik

Âşık Kenzî'ye ait incelenen eserlerde Alevi-Bektaşî inancına ait çok sayıda unsur tespit edilmiştir. Kenzî'nin şiirleri incelenirken Kıbrıs'taki Alevilik-Bektaşîlikle ilgili alan yazın esas alınmış (Beratlı, 2008; Dayıoğlu, 2012), alan yazında yer alan temel kavramlardan hareketle bu araştırmadaki sonuçların kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Kenzî'nin şiirleri incelenirken farklı anahtar sözcükler (kavram) belirlenmiş ve var olan literatürle ilişki kurularak sunulmuştur. Buna göre analiz sonucunda ulaşılan her kavram, ayrı bir başlık halinde sunulmuş ve şiirlerle ilişkilendirilip doğrudan alıntılar yapılarak açıklanmıştır. Kenzî'nin de içinde bulunduğu Anadolu Aleviliği "sadece eski batini inanışların sürüp gitmesi olmayıp Yesevîlik, Kalenderilik, Haydarilik, Ahilik gibi Türk tasavvuf kurumları ile Vücutiyye, Dehriye itikatları yanında eski Türk geleneklerinin de karışımından meydana gelmiştir" (Noyan, tarihsiz, s.43). Âşık Kenzî'nin şiirlerinde tespit edebildiğimiz Alevi-Bektaşî kültürüne has unsurları şu şekilde sıralayabiliriz:

3.1. Peygamberler ve Din Uluları

3.1.1. Hz. Muhammed ve Hz. Ali

"Bektâşî-Aleviler, Allâh'ı, Hz. Muhammed'i ve Hz. Ali'yi, derin bir aşk ile severler" (Noyan, 1987, s.54). Bundan dolayı Bektaşî şairlerinin şiirlerinde Allah-Muhammed-Ali kavramları sık sık görülmektedir. Âşık Kenzî'nin şiirleri incelendiğinde Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin bazen yan yana bazen de ayrı ayrı kullanıldığını ancak yan yana kullanıldığı beyitlerde şairin, Hz. Muhammed'i makam itibariyle daha üstün gördüğü söylenebilir:

"Ya Muhammed dimedin mi Ali bevvabımdır.

Hasan ile Hüseyin ikisi dürr-i meknûn" (Fedai, c.3, s.20).

Şair bir diğer şiirinde Muhammed Mustafâ'yı Hakk'ın dostu olarak görürken, Hz. Ali'yi de Allah'ın aslanı olarak görmekte ve bunu bilmeyenin başına bela gelmesini dilemektedir:

"Mustafâ Hakkın habibidir Ali Şîr-i Hudâ,

Anları bir bilmeyenin başına ensün belâ" (Fedai, c.1, s. 41).

Şair bazen de Hz. Muhammed ile Hz. Ali'yi eşit görmektedir:

"Dest-gîrindir Muhammed Mustafa hem Murtazâ.

Gösterir âyîne-i dilde sana ma'nâ Begim" (Fedai, c.2, s.212).

Bununla birlikte Âşık Kenzî'nin şiirlerine bakıldığında Alevi-Bektaşî kültüründe önemli bir yeri olan Şah-ı Merdan, Murtazâ, Hayder-i Kerrâr, Haydar gibi Hz. Ali'ye ait olan lakapları da kullandığını görülür. Kenzî, kendisini mest edenin Hakk'la birlikte Hz. Ali olduğunu ifade eder:

"Cihâne gelmeden ervâh Kenzî mest-i aşk olduk,

Bizi mesdeyleyen Hakkdır sevâ Hayder ve de seccâc" (Fedai, c.2, s.48).

Bir diğer şiirinde ise şair, dilinde Haydar'ın kuvveti olduğundan sözü bin fersâh uzattığını söyler:

"İdersem seyf-i nazmımla aceb mi düşmanım küşte,

Dilimde kuvvet-i Haydar mutavvel Kenzî bin fersâh" (Fedai, c.2, s.51).

Kenzî ayrıca Hıfz-ı Paşa için yazmış olduğu bir şiirinde Paşa'ya erenler tarafından Hz. Ali'nin kılıcının verildiği söyler:

"Alilik eyleyüb ceng içre kırdın bozdun a'dayı,

Erenler sana virmiş Zülfikaar-i Şâh-ı Merdânı" (Fedai, c.1, s.97).

"Düldül" bilindiği üzere Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye armağan ettiği dişi katırın ismidir. Kenzî bir diğer şiirinde adı geçen katıra da atıfta bulunarak Hz. Ali'nin Düldül'e binip gezdiğini ifade eder:

"Sırh giyu seyfın takup espe süvâr olsa o şüh,

Tanurem Düldül-süvâr olmuş Şeh-i Merdân gezer" (Fedai, c.2, s.98).

Hz. Ali, özellikle Alevi-Bektaşî kültürü içerisinde çok önemli ve mukaddes bir yere sahiptir. Kendisi din uğruna savaşlara katılmış ve söz konusu savaşlarda büyük bir yiğitlik göstermiştir. "Türk edebiyatında da Hz. Ali'nin katıldığı savaşları ve kahramanlıkları anlatan mesnevi tarzında çok sayıda eser kaleme alınmıştır" (Uyaniker, 2014, s.191). Kenzî, şiirlerinde Hz. Ali'nin din uğruna yaptığı savaşlardan da söz eder ve Hz. Ali'nin çok sayıda dinsizi imana getirdiğini ifade eder. Bununla birlikte şair bir diğer beytinde de Hz. Ali'den "Sâhib Zü'l-fikaar" olarak söz eder ve dünyaya düzen getirdiğini belirtir:

"Çekdi îmâne nice dinsizleri aynî Ali,

Zülfikaare el urub kırdı kıralı kaşların" (Fedai, c.2, s.191).

"Ebû Bekir Ömer Osman Alî dâmâd-ı peyğamber,

O sâhib zü'l-fikaar virdi nizam dünyaya bir geldi" (Fedai, c.3, s.43).

Savaşlarda hem atı hem de Zülfikâr kılıcı ile büyük kahramanlıklar sergileyen Hz. Ali'ye "döne döne saldıran aslan" anlamına gelen Hayder-i Kerrâr lakabı verilmiştir. "Benzettim" redifli gazelinde Kenzî, şehsüvarı Hayder-i Kerrâr'a, kaşlarını da Zülfikâr'a benzetir:

"Seni ey şeh-süvârım Hayder-i Kerrâre benzettim,

Görünce ansız ol ebrûyu Zülfikaare benzettim" (Fedai, c.2, s.222).

Hz. Ali'nin soyundan geldiğini ve onun Zülfikâr sahibi olduğunu belirten Kenzî, ondan bütün insanların yüzünü güldürmesini ve insanlara yardım etmesini ister:

"Zülfikar sahibisin zâhir ü bâtın ya Ali,

Nice bir itmeyesin mü'mini handan nice bir" (Fedai, c.3, s.36).

"Biz ki ol Şah-ı Alî Zeynü'l Abânın kuluyuz,

Kullarına nice bir itmeye ihsân nice bir" (Fedai, c.3, s.36).

Bir başka beytinde Hz. Ali'yi kükreyen aslan olarak niteleyen Kenzî, aynı zamanda Zülfikâr'ın onun elini öptüğünü belirterek, kendisinden yardım diler:

“Lâ-fetâ şânında nâzil Zülfikaar destin öper,

Yâ Aliyyü'l - Murtazâ şîr-i jiyânım er yetiş” (Fedai, c.3, s.44).

Şiirinde Mısır Sultanı Hacı Muhammed Ali'ye de seslenen Kenzî, onun Zülfikâr'ı ile Mısır'a sultan olduğunu ve Sultan'da Hz. Ali'den bir eser olduğunu belirtir:

“Zülfikaarınla olub sâhib-i sultân-ı Mısır,

Halk-ı âlem dedi var sende Alînin eseri” (Fedai, c.3, s.69).

3.1.2. On İki İmam

Bektaşî kültüründe “Hak-Muhammed-Ali” ve “On İki İmam”ın çok önemli bir yeri vardır. Bektaşîliğe ilişkin birçok unsorda on iki sayısı geçmektedir. Örneğin Cem törenlerine başlarken on iki mum yakılır. “Bektaşî inancında on iki sayısı kutsal kabul edilmiş, bu durum mimariden sanata, giyimden ritüellere her alana sirayet etmiştir” (Harman, 2019, s.68). Yine bilindiği üzere Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edildiği Muharrem ayında matem için on iki gün oruç tutulmaktadır.

Alevi-Bektaşî kültürünün temel yapı taşlarını oluşturan “On İki İmam” Hz. Ali'den itibaren başlayan ve İmam Mehdi ile sona eren on iki kişi adına (Hz. Ali, Hasan bin Ali, Hüseyin bin Ali, Ali bin Hüseyin, Muhammed el-Bakır, Ca'fer es-Sâdık, Musa el-Kâzım, Ali er-Rıza, Muhammed el-Cevâd, Ali Naki, Hasan el-Askerî, Muhammed Mehdi) kullanılmaktadır. Alevi-Bektaşî edebiyatında da söz konusu imamların isimlerinin geçtiği çok sayıda şiir bulunmaktadır. Bununla birlikte Alevi-Bektaşî kültürüne mensup bireyler tarafından da Hz. Muhammed'in getirmiş olduğu mesajın bu imamlar aracılığıyla devam ettirildiğine inanılmaktadır (Noyan, 1987, s.56).

Âşık Kenzî, Hz. Hüseyin için yazdığı mersiyede hem Hz. Hüseyin'den hem de Hz. Hasan'dan söz eder ve Kerbela olayına da atıfta bulunur:

“Ol Hasan Şâh u Hüseyin Kerbelânın aşkına,

Dökülübür yerlere kanım Muharremdir bugün” (Fedai, c.2, s.239).

Kenzî, bir diğer beytinde İmam Cafer'in her ilmin sırrı olduğunu belirtir ve kendisinin de onun yolunda olduğunu ifade eder:

“Sensin ol Ca'fer-i Sâdık her ilimin sırrı,

Baş koduk râhına ey server-i erkân nice bir” (Fedai, c.3, s.36).

Yine bir diğer şiirinde Kenzî, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin adına zemzem içmeyi buyurur:

“İç Hasan ile Hüseyin aşkına zemzem budur” (Fedai, c.3, s.106).

3.1.3. Ehl-i Beyt, Âl-i Abâ

Hz. Peygamber'in ailesi ya da evi anlamlarında kullanılan Ehl-i Beyt kavramı, Alevi-Bektaşî kültürü içerisinde Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin isimleri için kullanılmakta ve sözü edilen isimler beş parmakten oluşan el ile sembolleştirilerek “Ali Pençesi” adıyla anılmaktadır. “Ayrıca bu beş isim için Âl-i Abâ (Abanın altındaki soy) ve Hamse-i Âl-i Abâ (Abanın altındaki beş kişiden oluşan soy) adı da kullanılmaktadır” (Yıldırım, 2009, s.110). Kıbrıslı Âşık Kenzî kaleme aldığı şiirlerinin bir bölümünde Alevi-Bektaşî kültürü içerisinde Ehl-i Beyt olarak adlandırılan Hz. Hasan, Hz. Hüseyin gibi isimlere yer verirken aynı zamanda Ehl-i Beyt sözcüğünü de kullanır. Şiirlerinden birinde Ehl-i Beyt ve Ali Haydar sevgisinden söz eden şair, başka bir şiirinde de Âl-i Abâ'nın ışık verdiğini belirterek onu selamlamaktadır:

“Be bildim bunlar Ehl-i Beyt ü hubb-i âl-i Haydardır” (Fedai, c.3, s.61).

“Tâbende-i Al-i aba,

Ehlen ve sehlen merhabâ” (Fedai, c.3, s.1).

3.1.4. Pirlar ve Dedeler: Bülbül Dede, Tüysüz Baba (Derviş Mehemed), Elhac Mehemed (Buzcu-zâde) ve Turâbî

Âşık Kenzî, Alevi-Bektaşî kültürü içerisinde çok önemli yerleri olan Bülbül Dede, Tüysüz Baba ve Elhac Mehemed gibi tarikat liderlerine de divanında yer vermiş onlara şiirler yazmıştır. Kıbrıslı Âşık Kenzî, Bülbül Dede ve Tüysüz Baba'nın bu dünyadan ayrılışlarını gazelinde şu şekilde ifade eder:

“Sî vü dü her harf çıkınca Kenzîyâ târîh-i tam,

Şakıyub gitdi bekaa bağçesine Bülbül Dede” (Fedai, c.1, s.115).

“Geldi Üçler dedi, Kenzî cevherî târîhini,

Göçdü bak Derviş Muhammed keşf ile Tüysüz Baba” (Fedai, c.1, s.116).

Âşık Kenzî, bir diğer mısrasında Bülbül Dede gibi bir gönül ehlinin tarikat içerisinde bulunmadığını ifade ederken, Tüysüz Baba'nın da sultanlığının dünyada meşhur olduğunu ve Edirne ile özdeşleştiğini şu sözlerle dile getirir:

“Yok idi böyle tarikat içre ehl-i dil dede” (Fedai, c.1, s.115).

“Rub-ı meskûnda bunun meşhur idi sultanlığı

Kande Edirne anılsa anılır câ-yi-be-câ” (Fedai, c.1, s.116).

Buzcu-zâde olarak bilinen ve Edirne'de bulunan Câmi-i Atîk'in de imamlığını yapan Elhac Mehemed'in şehrin en nüktedan insanı olduğunu Kenzî, Tarih-i Buzcu-zâde şiirinde şu sözlerle ifade eder:

“Bu idi Elhac Mehmed şeyh-i Câmi-i Atîk,

Yok idi fevkinde hiç şehr içre böyle nüktedân” (Fedai, c.1, s.117).

Kenzî, bir diğer beytinde ise Elhac Mehemed'in irfan sahibi olduğunu ve güzel sözlerinin su gibi her yere yayıldığını söyler:

“Hiç idi kendinde benlikden eser ‘irfân idi

Su gibi yüz yerde hûb elfâz idi oldu feşân” (Fedai, c.1, s.117).

Bilinen en ünlü Bektaşî şairlerinden biri olan Turâbî de, Bektaşî tekkesinin postnişinliğini yaptığı için sözü edilen Alevi-Bektaşî kültürü içerisinde ayrı bir öneme sahiptir. “Şiirlerinde akıcı, samimi, duru ve yalın bir dil kullanmış olan Turâbî Baba, Hz. Ali ile Ehl-i Beyt'e duyduğu derin sevgi ve bağlılığı dile getirmiş, Hacı Bektaş-ı Veli'nin ulu ve önder kişiliğinden saygıyla bahsetmiştir.” (Karaaslan, 2022, s.1338). Günümüzde Larnaka'da bulunan Turâbî tekkesi, XVI. yüzyılın sonlarında kurulmuş, Bektaşilere ait eski bir yapıdır. Söz konusu tekke aynı zamanda Turâbî Ali Baba Zaviyesi olarak da bilinmekte ve buraya Hacı Bektaş Veli dergâhı postnişinin arzından sonra şeyhin atandığı ifade edilmektedir (Bağışkan, 2005, s.52). Kıbrıslı Âşık Kenzî, şiirlerinde, adada dergâhı bulunan Bektaşî şairi Turâbî'den söz eder ve Ehl-i Beyt'in yolunda olduğunu belirterek, kendisini Turâbî kavminin küçük bir cüzü olarak nitelendirir:

“Yolunda ehl-i beyt ü hânedânın Kenzî yeksânem,

Turâbî kavminin ednâsiyem men sen nesin söyle” (Fedai, c.2, s.244).

Bir diğer mısra da yine benzer bir yaklaşımla şair hem Turâbî kavminden hem de Ehl-i Beyt'in kulu olduğunu ifade eder:

“Türâbî kavmiyüz hem Ehl-i Beytin kulu kurbânı” (Fedai, c.2, s.102).

3.2. Alevi-Bektaşî Şairleri

3.2.1. Hacı Bektaş Velî

Asıl adı Muhammed bin İbrahim bin Musa olan Hacı Bektaş, Horasan’da dünyaya gelmiş ve Aleviliğin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. “On üçüncü yüzyılın ilk yarısında gerek Moğol istilasının etkisiyle gerekse başka nedenlerden dolayı Horasan’dan kalkıp Anadolu’ya gelen, Anadolu Aleviliğinin oluşumunda büyük çabalar harcayan, daha sonraki yıllarda ‘Horasan Erenleri’ diye anılan Türkmen babaları arasında Hacı Bektaş Velî önemli bir yer tutar” (Işık vd., 2010, s.175). Bununla birlikte Hacı Bektaş Velî, Anadolu’da yerleşik düzenin oluşmasına önemli katkılar sağlayan, Türk kültürünün mümtaz şahsiyetlerinden biri olarak dikkat çekmektedir (Sarıkaya, 2017, s.18).

Âşık Kenzî’nin şiirlerine bakıldığında Hacı Bektaş Velî’den de söz ettiği görülür. Mısır sultanına seslendiği şiirinde onun Hacı Bektaş Velî gibi bir asker çıkardığını söyler:

“Kim çıkardın Hacı Bektâş-ı Velî gibi çeri” (Fedai, c.1, s.69).

“Duvar veya taş yürütme keremeti, Alevi-Bektaşî geleneği içinde yer alan ünlü Türkmen dedesi Dede Karkın ile Bektaşîliğin kurucusu olarak kabul edilen Hacı Bektaş Velî için de anlatılmaktadır” (Gülten, 2012, s.114).

Rivayete göre Seyyid Mahmut Hayranî bir aslanın sırtına binerek eline yılandan bir kamçı almış ve Hacı Bektaş Velî’nin yanına gelmiş. Bunun üzerine Hacı Bektaş Velî de duvara binerek onu yürütmüş ve Hayranî’ye esas marifetin cansız yürütmek olduğunu söyleyince, Hayranî, kendisinden özür dilemiştir. Bir diğer şiirinde Kenzî, Hacı Bektaş Velî’nin kerametlerine atıfta bulunur:

“Ya Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velîde olmasa sırrın,

Yürür müydü efendim bir ayak cansız divar sensiz” (Fedai, c.2, s.110).

Bununla birlikte Kenzî, pirinin Hacı Bektaş Velî olduğunu ve başına saadet tacının konduğunu şu sözlerle ifade eder:

“Pirim hele hünkâr Hacı Bektâş-ı Velîdir.

Kenzîm deyu koydu serime tâc-ı sa’âdet” (Fedai, c.2, s.35).

3.2.2. Kaygusuz Abdal:

Hacı Bektaş Velî gibi edebiyatımızda şahiye türünde kaleme aldığı şiirlerle ün yapan Kaygusuz Abdal’ın da Alevi-Bektaşî kültürü içerisinde önemli bir yeri vardır. Kaygusuz Abdal kendisinden sonraki Alevi-Bektaşî şairlerini de etkilemiş ve Yunus Emre’den sonra Türk edebiyatının en önemli mutasavvıf şairlerinden biri olarak ün yapmıştır (Yıldız, 2020, s.34).

Kenzî, Kaygusuz Abdal’ın, Kızıldeniz gibi olduğunu, bütün dünyayı kucakladığını belirterek, onun keşkülü sayesinde âlemi doyurduğuna atıfta bulunur. Şair, Kaygusuz Abdal’ın aynı zamanda keramet sahibi bir erler hakanı olduğunu vurgular:

“O bir Deryây-ı Kulzümdür bulunmaz sâhil-i vaslı,

Der-âğuş eylemiş cümle cihânı Kayğısız Abdal.

Yedi deryâ gibi âlemleri ğark eyledi keşkül,

Kerâmet ma’deni erler hakânı Kayğısız Abdal” (Fedai, c.1, s.80).

Bir diğer beyitte Kaygusuz Abdal’ın elinde Hz. Ali’nin kılıcının bulunduğu söyleyen şair, yine aynı şiirde Kaygusuz’un; yiğit, merhametli ve şefkatli biri olduğunu belirterek, ona olan bağlılığını çok güçlü bir şekilde vurgular:

“Elinde şimşir-i Hayder-i Kerrar bî-dinleri her an,

Olub bu arsanın sâhib-kırânı Kayğısız Abdal” (Fedai, c.1, s.80).

“Mürüvvet merhamet şefkat inayet kâmandır şâhim,

Olubdur Kenzînin dîni imanı Kayğısız Abdal” (Fedai, c.1, s.80).

Kenzî bir başka şiirinde yine Kaygusuz Abdal'a seslenerek, her şeyden el çektiğini ve âşık olup hâlini anlatmak için onun yanına geldiğini ifade eder:

“Hâlimi bir bir sana îfâde geldim Kayğısız” (Fedai, c.2, s.105).

“Her ne denlû var ise ger bende benlikden eser,

Fârîğ oldum cümleden üftâde geldim Kayğısız” (Fedai, c.2, s.105)

Kenzî bir diğer beytinde ise dervişlik kültürünü ve tasavvuf bilgisini Kaygusuz Abdal'dan kazandığını ve bu anlamda kendisine çok şey borçlu olduğunu şu sözlerle dile getirir:

“Sorarlarsa be Kenzî bu ne sırdır sana kim virdi,

Bir abdal var idi Ğayğusuz andan armağandır bu” (Fedai, c.2, s.241).

3.3. Alevilik-Bektaşılık Literatürüne Bağlı Kavramlar

3.3.1. Kerbela, Kızılbaş ve Yezid

Bilindiği üzere Hz. Hüseyin Kerbelâ'da şehit edilmiş ve sonrasında şehit adıyla anılmıştır. Yezid sözcüğü ise İmam Hüseyin'in şehit edilmesinden sorumlu olan Emevi halifesi için kullanılan bir sözcük olup düşmanlar için de söylenen bir tabir olarak dikkat çekmektedir. Buna göre Yezid bir orduyla Kerbelâ çölünde İmam Hüseyin'e karşı pusu kurmuş ve kendisine biat etmesini istemiştir. İmam Hüseyin ise eli kanlı bir adama boyun eğmektense şerefiyle savaşmayı tercih etmiş ancak az sayıdaki ordusuyla Yezid'in kuvvetlerine karşı dayanamamış ve şehit olmuştur. Araştırmacılar “Kerbela'nın Alevi toplumu açısından bir dönüm noktası olduğunu ve bu olaydan sonra Ali yandaşlığının (Şia-Şiilik-Alevilik) resmen dile getirilmeye başlandığı ifade etmektedir” (Demir, 2010, s.213). Alevi-Bektaşi kültürüne mensup şairlerin şiirlerinde de Kerbela olayının ve buna bağlı olarak Yezid sözcüğünün sık sık geçtiği görülmektedir. Kıbrıslı Âşık Kenzî'nin şiirlerinde de hem Kerbela olayı hem de Yezid sözcüğü görülmektedir. Kenzî, bir şiirinde ikiyüzlü sofiye seslenerek Kerbela'da şehit olanlarla aynı kökten geldiğini söyler:

“Gel sorarsan, sûfi-i sâlûs, asl-ı neslimiz,

Kerbelâyilerdenüz atşâneler derler bize” (Fedai, c.2, s.260).

Âşık Kenzî, bir diğer şiirinde hem Hz. Hasan'ın zehir içirilerek öldürülmesine hem de Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesine atıfta bulunur:

“Zehri nûş itdi Hasan teşne Huseyn-i Kerbelâ,

Yâ Muhammed Mustafâ ve yâ aliyü'l Murtazâ” (Fedai, c.3, s.41).

Bir diğer şiirinde yine Kerbela olayına atıfta bulunan şair, bu olaydan dolayı sürekli ağladığını ve Yezid kavminden intikam almak istediğini söyler:

“İntikam almayalım mı o Yezid kavminden,

Nice bir ağlayalım dîde-i giryân nice bir” (Fedai, c.3, s.38).

“Türkiye'de bulunan Aleviler Hacı Bektaş Veli'yi büyük çoğunlukla pir sayarlar ve bütün Anadolu Alevileri Bektaşi'dirler. Çoğunluğu köylerde yaşadığından bunlara bazılarınca 'Köy Bektaşileri' dediği de olmuştur. Genel olarak Osmanoğulları devrinde bunlara 'Surh-ser: Kızılbaş' demişlerdir. Kızılbaş sıfatının Bektaşiler arasında da benimsendiği ve bazı Bektaşi ve Mevlevi şairlerince kabul edildiği görülür. Söz konusu şairler

arasında bununla övünen ve varsın bana da Kızılbaş desinler diyenler de olmuştur” (Noyan, tarihsiz, s.45).

Kıbrıslı Âşık Kenzî'nin, Dâsîtan-ı Ser-güzeşt adlı şiirinde “Kızılbaş” tabirini kullandığı görülür:

“Kimi Üss Kızılbaş Dürzi kimi Tat” (Fedai, c.3, s.60).

3.4. Alevilik Felsefesi

3.4.1. İnsanı Sevmek, İnsanı Anlamak

Bektaşiliğin temelinde derin bir insan sevgisi bulunmaktadır. Bektaşilikte, hümanist bir yaklaşım içerisinde insanlar birbirlerine şefkatle yaklaşır ve birbirlerine yardım etmeyi görev olarak algırlar. İnsanlara doğruluk, iyilik, adalet, şefkat ve merhamet gibi birtakım evrensel değerleri öğretmeye çalışan Alevi-Bektaşî şairlerinin şiirlerinde de sık sık bu kavramlar gözümüze çarpmaktadır.

“Mevlevilik, Ahilik ve Yesevilik gibi tasavvufî bir yorum olan Alevilik-Bektaşilik de insanların ve toplumların manevî açıdan eğitilmesine, yücelmesine katkı sağlayan ve bu coğrafya içerisinde kültürümüz ile dinî hayatımızı şekillendiren bir etkiye sahiptir. Hoca Ahmed Yesevî, Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli, Mevlâna, Ahi Evran ve Hacı Bayram Veli gibi şahsiyetler Anadolu’da sevgi, saygı ve hoşgörü kültürünün yaygınlaşmasını sağlamışlardır. Alevilik-Bektaşilik geleneği de diğerlerinde olduğu gibi ortak kültür havasının bir ürünü olarak insan sevgisi üzerinde yoğunlaşmıştır” (Yıldırım, 2009, s.106).

Kenzî'nin şiirlerinde yer verdiği ve yine tasavvufta da sık sık geçen şu sözler Alevi-Bektaşî kültüründe yer alan insan sevgisinin bir göstergesidir:

“Ne kimse seni incitsin ne sen bir kimseyi incit” (Fedai, c.3, s.4).

“Bakub ibret alub insandan devrânı incitme,

Yaradılmışı hoş gör yaradan var anı incitme” (Fedai, c.3, s.21).

“Gözün aç can kulağın tut bu nutkum dilde it perçin,

Ne senden kimse incinsin ne sen de kimseden incin” (Fedai, c.3, s.21).

Sonuç

Kıbrıs Türk edebiyatı içerisinde âşık olarak değerlendirebilecek tek isim olan Kenzî, şiirlerinde Alevi-Bektaşî kültürüne özgü kimi tarikat büyüklerinin isimlerine yer vermiştir. Örneğin, üç büyük Bektaşî babasının isminin Kenzî'nin şiirlerinde geçtiği görülmektedir. Bunlar; Bülbül Dede, Tüysüz Baba (Derviş Mehmed) ve Elhac Mehmed'dir (Buzcu-zâde). Kenzî'nin şiirlerinin içeriğine bakıldığında Tüysüz Baba ile Elhac Mehmed'in Edirne’de yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Kenzî, Bektaşî şairidir ve mahlasını alşını da tarikat ehli oluşuyla açıklamaktadır. Şiirlerinde Alevi-Bektaşî geleneğiyle ilgili kelime ve telmih öğelerine (Şah, Haydar, Hayder-i Kerrar, Zülfekar, Hz. Hüseyin, Kerbela, On İki İmam, Harici, Yezid gibi) çok sık yer veren şair, tekke-tasavvuf şairlerinden Kaygusuz Abdal’a hayran olduğunu belirtmiş ve ona duyduğu sevgiyi ve bağlılığı ifade ederek; dervişlik kültürünü ve tasavvuf bilgisini Kaygusuz Abdal’dan kazandığını vurgulamıştır. Bununla birlikte Kenzî'nin, Kıbrıs’ta dergâhı olan Bektaşî şairi Tûrabi’nin de etkisinde kaldığı ve Hacı Bektaş Veli’nin de hayranı olduğu görülmüştür. 10-12 yaşlarında adadan ayrılarak, Anadolu’nun farklı bölgelerini gezen ve Bektaşî tekkelerinde yetişen Âşık Kenzî'nin, Kıbrıs Türk edebiyatı içerisinde Alevi-Bektaşî kültürüne has unsurları en çok kullanan

şair olduğu görülmüştür. Günümüzde kısmen unutulmuş olsa da söz konusu kültürün etkisi Kıbrıs Türkleri arasında hâlâ yaşamaktadır. Bu bağlamda Kıbrıslı Âşık Kenzî'nin şiirleri de Alevi-Bektaşî kültürünün adadaki varlığını göstermesi açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Artun, E. (2002). Kıbrıslı Âşık Kenzî'nin destanları. Ü. Vancı Osam (Ed.), *IV. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı* içinde (s. 353-363). Kıbrıs: Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları.
- Bağışkan, T. (2005). *Kıbrıs'ta Osmanlı Türk eserleri*. Lefkoşa: Müze Dostları Derneği Yayınları.
- Batıslam, D. (2018). Kıbrıslı Âşık Kenzî'nin elif-nâmeleri. *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, 1(2), 7-16.
- Beratlı, N. (1993). *Kıbrıslı Türklerin tarihi*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.
- Beratlı, N. (2000). Mart dokuzu ve Kıbrıs'ın Alevileri. *Türkün Sesi Kıbrıslı Dergisi*, Mart-Nisan, 55-56.
- Beratlı, N. (2008). *Kıbrıslı Türklerin kökenleri ve Kıbrıs'ta Bektaşilik*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Coşkun, H. (2022). Reşadiye ve çevresindeki Alevi ocakları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Mart (101), 235-248.
- Çobanoğlu, Ö. (2009). Cultural interrelationships between Turkish minstrel tradition and Egyptian folk culture in the socio-cultural context of coffeehouses in Alexandria and Cairo. *International Journal of Modern Anthropology*, 1(2), 57-65.
- Dayıoğlu, A. (2012). *Kuzey Kıbrıs'ta azınlık hakları*. Lefkoşa: Kıbrıslı Türk İnsan Hakları Vakfı Yayınları.
- Demir, A. İ. (2010). Cem Dergisi'nin bakış açısıyla Kerbelâ. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29(29), 179-224.
- Erdengiz, A. (2001). *Kıbrıs Türklerinin Alevî kimliği*. F. Kükrer (Ed.), *Halk Bilimi Sempozyumları III* içinde (s.240-254). Ankara: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Eren, M. S. (2013). *Kıbrıs ve Balkanlarda Türk şiiri*. Eskişehir: Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı Yayını.
- Fedai, H. (1989). *Kıbrıslı Âşık Kenzî divanı: Kasideler, tarihler, 1. Cilt*. Lefkoşa: MEB Yayınları.
- Fedai, H. (1993). *Kıbrıslı Âşık Kenzî divanı: Gazeller, 2. Cilt*. Lefkoşa: MEB Yayınları.
- Fedai, H. (1993). *Kıbrıslı Âşık Kenzî divanı: öbür şiirleri, destanları, 3. Cilt*. Lefkoşa: MEB Yayınları.
- Fedai, H. (2006). Kıbrıslı Âşık Kenzî'nin şiirlerinde Rumeli'deki yer, yapı ve kişi adları. *Hikmet*, 8, 29-37.
- Gülten, S. (2012). Baba Mansur'dan Şeyh Harun'a: Bir Alevi ocağının tarihsel kökenine dair bazı gözlemler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 63, 139-150.

- Harman, M. (2019). Kırkbudak Şamdanlar ile ilgili bir deneme. *Sanat Tarihi Yıllığı*, 28, 55-80.
- Hatay, M. (2006). Kıbrıslı Türklerde mistik inanç sıçramaları (1571-1878). *Kıbrıs Yazıları, Yaz /Güz* (3), 61-69.
- Işık, M. vd. (2010). Türk toplumunda Hacı Bektaş Veli algısı üzerine bir çalışma. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 55, 173-192.
- Kabataş, O. vd. (2007). *Kıbrıs Türk edebiyatı –I. kitap*. Lefkoşa: Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı Yayınları.
- Kalafat, Y. (2013). Kıbrıs Kurt Baba/Kutup Baba yatırı ve Anadolu Türk halk inanmalarında yeni bulgular. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 6(12), 209-218.
- Karaaslan, Y. Z. (2022). Hacı Bektaş Tekkesi postnişinlerinden Yanbolulu Hacı Ali Türâbî Baba. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 11(3), 1335-1345.
- Karakuş, S. E. (2018). *Osmanlı idaresinde Edirne (1789-1839)*. (Doktora tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Maden, F. (2015). Kıbrıs'ta Bektaşilik ve Bektaşi tekkeler. *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 5(10), 89-142.
- Mengi, M. (1999). Kıbrıslı Âşık Kenzî divanı (II) üzerine bir değerlendirme. İ. Bozkurt, H. Ateşin ve M. Kansu (Ed.), *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı* içinde (s. 151-163). Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Noyan, B. (1987). *Bektâşilik Alevilik Nedir*. Ankara: Doğu Matbaacılık.
- Noyan, B. *Alevilik-Sünnilik anlamsız bir bölücülük I-II*. İstanbul: Ayyıldız Yayınları (tarihsiz).
- Onuş, E. (2015). Kubilay Beliğ'in Kıbrıs Türk şiirindeki yeri. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 3(1), 81-100.
- Ökten, C.E. (2014). Kıbrıs Türk edebiyatını okumak. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 2014(1), 3-18.
- Özarslan, M. (2008). Söz mülkünün kalıplarıyla oynayan sultan: Kıbrıslı Âşık Kenzî. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 1(1), 27-40.
- Özkırmı, A. (1990). *Toplumsal bir başkaldırının ideolojisi Alevilik-Bektaşilik*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Özmen, İ. (1998). *Alevi-Bektaşi şiirleri antolojisi, Cilt IV (19. yüzyıl)*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sarıkaya, M. S. (2017). Alevilik-Bektaşiliğin tasavvufi boyutu üzerine. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 82, 9-23.
- Şahin, H. (2010). Seyyid Ali Sultan Kızıldeli üzerine bir literatür değerlendirmesi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 53, 17-34.
- Uyaniker, N. (2014). Manzum dinî-kahramanlık hikâyeleri bağlamında Hz. Ali ile Kahkaha Sultan cengi. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 12(12), 191-227.
- Üngüder, A. (2016). Harid Fedai'nin Koza adlı şiir kitabında divan ve halk şiirinin izleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(26), 241-254.
- Yaşın, M. (2005). *Kıbrıs şiiri antolojisi: MÖ 9 - MS 20. yy*. İstanbul: Adam Yayınları.

KIBRIS'TA ALEVİLİK VE BEKTAŞİLİK KÜLTÜRÜ: AŞIK KENZİ'NİN ŞİİRLERİ ÖZELİNDE BİR DEĞERLENDİRME

- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, R. (2009). Tasavvufi bir yorum olarak Alevilik ve Bektaşilik. *Ekev Akademi Dergisi*, 13(41), 103-114.
- Yıldız, A. (2020). Kaygusuz Abdal'a ait olduğu düşünülen üç şiir. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi*, 1(1), 33-41.

Ekler

Ek-1:

Ek-2:

عزل نکره کوبیو

عزیزت کوبیو کبیره گمکنی اشیریا
 سید پیغمبر لب لعلک کعبه حاجی اشیریا
 کشته دینین شمع قیل جیم ای دیغین نثریا
 کشته دینین شمع قیل جیم ای دیغین نثریا
 سید تی سیرینه بی شیره بیله بیله
 سید قلم معنه بی کلمه سیرینه فضا
 ملاطیج کلمه هله به که سیر کلمه
 نظر قبلی کعبه تان کلمه سیرینه کعبه بریا

عزیز کلمه معنی عشق به افکار
 عید کاج احسانه و دور اول کمال
 جبار خردان ملک شاعرین عشق کلمه
 در کمال کعبه کوعیول اعجاز

کعبه سقا دهق در دوی به براف عشقی
 نوجو اسیر ادا کوی اگا دل سروریا
 اصغر الفتبه یا فیر مل قیل کعبه کعبه
 اول در لارده اولم و اولم جمعه اولا

عزل

کعبه سقا دهق کعبه سیر کعبه ربه فتره
 کعبه راجی و فخر کعبه کعبه کعبه ادا

بیر موصافه ادبیه کعبه
 اولی و لوه کعبه اشیریا کعبه
 کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه
 کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه
 کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه

Ek-3:

عزل نکره کوبیو

بیر موصافه ادبیه کعبه
 اولی و لوه کعبه اشیریا کعبه
 کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه
 کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه

کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه
 کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه
 کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه
 کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه
 کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه
 کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه

کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه
 کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه
 کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه
 کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه
 کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه
 کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه

کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه
 کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه
 کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه
 کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه
 کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه
 کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه کعبه